

Γιορτές Σουλίου (Εκδηλώσεις Τιμής και Μνήμης) 28-05-2017



Σούλι, μια μεγάλη «Σχολή Πολέμου» της Ελληνικής Επανάστασης, (1)

Παναγιώτης Χρ. Τσαμάτος
Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Περιδιαβαίνοντας κανείς από κοντά, αυτούς τους «*διαβόητους βράχους*», αυτήν την άγονη και δυσπρόσιτη περιοχή, αντιλαμβάνεται ότι σκληροί κατατρεγμοί και αδήριτη ανάγκη καταφυγής οδήγησαν τους πρώτους κατοίκους της στην απόφαση να εγκατασταθούν εδώ. Η αποτυχία του κινήματος του Διονυσίου του Φιλοσόφου το 1611 και τα άγρια αντίποινα στην περιοχή Παραμυθιάς, από όπου ξεκίνησαν οι επαναστάτες, είναι βέβαιο ότι τροφοδότησαν το ρεύμα εποικισμού προς το Σούλι. Το ρεύμα αυτό ενισχύθηκε πολύ τα επόμενα χρόνια, εξαιτίας των εκτεταμένων βίαιων εξισλαμισμών που επακολούθησαν. Γι' αυτό, και ο πληθυσμός του Σουλίου υπήρξε αμιγώς χριστιανικός και η χριστιανική πίστη ήταν για τους Σουλιώτες ένα από τα ισχυρότερα χαρακτηριστικά της ιδιοπροσωπείας τους.

Ο χώρος που βρισκόμαστε φιλοξένησε αρχικά την πρώτη επικράτεια των καταδιωγμένων της οθωμανικής βίας, το θρυλικό τετραχώρι. Στην εποχή της ακμής της Σουλιώτικης κυριαρχίας, το ανυπόταχτο και ασυμβίβαστο «κράτος εν κράτει» των Σουλιωτών έφτανε μέχρι τις παρυφές των Ιωαννίνων, της Παραμυθιάς, και της Πάργας.

Από το 1720 και για, περίπου, 70 χρόνια μετά, οχτώ ασκέρια επιχείρησαν να πατήσουν το Σούλι και γύρισαν πίσω, ταπεινωμένα και αποδεκατισμένα. Όλα αυτά μέχρι το 1788. Γιατί μετά, τόφερε η ιστορική συγκυρία, να συμπέσει

το τελευταίο διάστημα της ιστορίας και των αγώνων του Σουλίου με την ηγεμονία στην Ήπειρο μιας μεγάλης και αντιφατικής μορφής, αυτής του Αλή-πασά των

(1) Πανηγυρικός Λόγος, που εκφωνήθηκε στο Σούλι 28η-5-2017, παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκόπη Παυλόπουλου, για τις Γιορτές Σουλίου 2017.

Ιωαννίνων. Και έτσι, η ιστορία απέκτησε νέα, συναρπαστική πλοκή. Με κάστρα, πολέμαρχους, επικές μάχες, δολοπλοκίες, προδοσίες, ολοκαυτώματα και αίμα.

Οι πρώτες απόπειρες του Αλή πασά εναντίον του Σουλίου, την τριετία 1789-1792, καταλήγουν σε πανωλεθρία. Είναι τέτοιο το κατόντημα των ηττημένων Τουρκαλβανών κατά την επιστροφή τους στα Γιάννενα, το καλοκαίρι του 1792, ώστε ο Αλής δίνει την εντολή:

«οιοσδήποτε των πολιτών τολμήσει να εξάξει την κεφαλήν του διά τινός θυρίδος ή οπής της οικίας του ίνα ίδη τους στρατιώτας, να φονεύηται ακρίτως.» (2)

Έτσι, αντιλαμβανόμενος το αδιέξοδο μιας κατά μέτωπο σύγκρουσης με τους Σουλιώτες, εγκαινιάζει μια νέα τακτική, έναν αργό πόλεμο φθοράς. Δέκα χρόνια δολοπλοκιών και αδιάκοπης υπονόμευσης της ενότητας των Σουλιωτών ήταν ο απολογισμός της προσπάθειας. Και έτσι, τελικά, δεν ήταν η υπεροπλία του Αλή που έκαμψε το Σούλι. Ήταν η κόπωση της κοινωνικής του οργάνωσης, που κορύφωσε τον ανταγωνισμό και τη διχόνοια ανάμεσα στις δυο σημαντικότερες φάρες, τους Μποτσαραίους και τους Τζαβελαίους. Μια διχόνοια, που με δολιότητα και απερίγραπτο καιροσκοπισμό εκμεταλλεύτηκε ο Αλή-πασάς για να πετύχει το ακατόρθωτο!

Εξουθενωμένοι από μια μακρά και ασφυκτική πολιορκία, οι Σουλιώτες αναγκάζονται, τελικά, τον Δεκέμβριο του 1803, να συνθηκολογήσουν και να πάρουν τον πικρό δρόμο της προσφυγιάς. Ένα δρόμο σημαδεμένο με ολοκαυτώματα και πολύ αίμα, που στοίχειωσαν και καθαγίασαν θρυλικούς τόπους, τόπους-θυσιαστήρια, όπως το Ζάλλογο, το Μοναστήρι του Σέλτσου, τον πύργο του Δημουλά. Κι έμεινε, εδώ απέναντι στο Κούγκι, μόνος ο Σαμουήλ με λιγοστούς συντρόφους, για να σφραγίσουν με φωτιά και μπαρούτι τον επίλογο 200 και πλέον χρόνων ελευθερίας, αντίστασης και αγώνων.

Όμως το Σούλι δεν τελείωσε το 1803. Το 1820 ο Αλή-πασάς έρχεται σε ανοιχτή σύγκρουση με τον Σουλτάνο και οι Σουλιώτες

(2) Σανδρής Βασίλης, Σούλι. Οδοιπορικό στον τόπο και στην ιστορία, εκδόσεις, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.

βρίσκουν την ευκαιρία να ξαναγυρίσουν στην πατρίδα τους, τον Δεκέμβριο του 1820. Ύστερα, όμως, από την ήττα και τον βίαιο θάνατο του Αλή πασά, τον Ιανουάριο του 1822, τα πολυάριθμα σουλτανικά στρατεύματα, που βρίσκονται στην περιοχή, αποφασίζουν να τελειώνουν οριστικά με το Σούλι, για να στραφούν ανενόχλητα προς νότον και να καταπνίξουν την επανάσταση, που είχε ήδη ξεκινήσει.

Έτσι, οι Σουλιώτες αναγκάζονται για δεύτερη φορά να εγκαταλείψουν, οριστικά πια, την μικρή τους πατρίδα, τον Ιούλιο του 1822, παίρνοντας και πάλι το δρόμο για το νότο. Για το Βραχώρι, το Καρπενήσι, τον Έπαχτο, το Μεσολόγγι. Ένας καινούργιος δρόμος γι' αυτούς, αφιερωμένος πια στην υπόθεση της δημιουργίας της μεγάλης ελληνικής πατρίδας.

Σ' αυτόν τον δύσκολο καιρό, ένας πανηγυρικός λόγος, δοξαστικό και μόνο κείμενο για το ηρωικό μας παρελθόν, θα ηχούσε παράταιρα. Σήμερα, πολλοί από μας αναζητούμε στα ιστορικά γεγονότα και στους πρωταγωνιστές τους ερείσματα, που θα βοηθήσουν την προσωπική και κυρίως τη συλλογική μας ανασύνταξη. Όμως, η ανάγνωση της ιστορίας δεν είναι πάντοτε ίδια για όλους. Οι κυρίαρχες ηθικές, πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις, που, έτσι κι αλλιώς, διαφέρουν από άνθρωπο σε άνθρωπο, μεταβάλλονται, μεταβάλλοντας ταυτόχρονα και την οπτική των ιστορικών γεγονότων.

Στην εποχή μας, εποχή της παγκοσμιοποίησης, ενισχύθηκε σημαντικά η γνωστή από παλιά τάση αναθεώρησης και αποδόμησης ιστορικών αντιλήψεων, σχετικών με τις έννοιες έθνος, πατρίδα, εθνικά σύμβολα, εθνικά ιδανικά. Για το Σούλι, προσφιλή στόχο τέτοιων αποδομητικών προσπαθειών, αυτές πραγματώνονται κυρίως μέσα από δύο διαδρομές.

Η πρώτη διαδρομή έχει ως βασική κατεύθυνση την αμφισβήτηση και υποβάθμιση ιστορικών γεγονότων με ιδιαίτερο βάρος στην εθνική ταυτότητα των Νεοελλήνων, όπως το Ζάλογγο, το Κούγκι, ο πύργος του Δημουλά. Ειδικά για το Ζάλογγο, η προσπάθεια να αναπαρασταθεί η ομαδική αυτοκτονία των Σουλιωτισσών αποψιλωμένη από την τεράστια ψυχολογική φόρτιση της στιγμής και το βαρύ φορτίο του αξιακού κώδικα και των παραδόσεων των πρωταγωνιστριών του δράματος, οδηγεί σε μια ελλειμματική και κολοβωμένη αφήγηση. Είναι φανερό η αδυναμία των αφηγητών αυτής της πλευράς να αντιληφθούν ότι, για κάποιους ξεχωριστούς ανθρώπους, όπως ήταν οι Σουλιώτισσες, στην πορεία προς τον βέβαιο θάνατο, οι οιμωγές μπορούν να γίνουν τραγούδι και τα τελευταία βήματα χορός. Να φταίει, άραγε, μονάχα αυτή η αδυναμία;

Η δεύτερη και πιο παλιά διαδρομή αποδόμησης έχει ως στόχο την ταυτότητα των Σουλιωτών ως αγωνιστών της Ελληνικής επανάστασης. Θιασώτες αυτής της διαδρομής εκείνοι, που στηριζόμενοι στο ότι οι

Σουλιώτες ήταν δίγλωσσοι, επιμένουν να ταυτίζουν τις έννοιες «αρβανίτης» και «αλβανός», άλλοτε με αφελείς, επιφανειακές λογικές κι άλλοτε με υποδόριες διαδικασίες και καθόλου αφελείς στοχεύσεις.

Έχει χυθεί πολλή μελάνη και έχουν υποστηριχτεί πολλά και περίεργα, σχετικά με τη φυλετική προέλευση των Σουλιωτών. Είναι όμως βέβαιο, ότι το να ψάχνει κανείς για αυθεντικά γονίδια, ελληνικά, αλβανικά, βουλγάρικα, σέρβικα ή ό,τι άλλο, στην εποχή της δημιουργίας και ακμής του Σουλίου, μέσα στην πανσπερμία του μεγάλου χωνευτηριού, που φέρνει το όνομα Βαλκάνια, είναι μια αδιέξοδη και ανιστόρητη ματαιοπονία. Τις εποχές εκείνες οι άνθρωποι συσπειρώνονταν, κυρίως, με βάση την κοινή θρησκευτική τους πίστη, που καθόριζε καίρια την πολιτική και κοινωνική τους θέση στην Οθωμανική αυτοκρατορία και, ασφαλώς, με βάση και τη γλώσσα. Έτσι, όταν ήρθε ή ώρα της εθνικής αφύπνισης, λίγο πριν και κατά την επανάσταση του 1821, οι Σουλιώτες, φανατικοί ορθόδοξοι, δεν δίστασαν ούτε λεπτό. Εξάλλου, ολόκληρη η ιστορική διαδρομή τους ήταν μια διαρκής αντίσταση στην Οθωμανική εξουσία και τους μουσουλμάνους Αρβανίτες, που στελέχωναν, κατά κύριο λόγο, τον στρατιωτικό βραχίονα αυτής της εξουσίας στον ελλαδικό χώρο. «Τουρκαλβανούς» είχαν πάντοτε να αντιπαλαίψουν στους ατελείωτους πολέμους τους με τους αγάδες της περιοχής και τον Αλή πασά. «Αφέντες Λιάπηδες» είχε απέναντί της η Δέσπω στον πύργο του Δημουλά.

Εξάλλου, και τις δυο φορές που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το Σούλι, οι Σουλιώτες, προς νότον και προς την Κέρκυρα αναζήτησαν την προστασία τους. Όλοι τους, «μικροί και μεγάλοι», όπως συνήθιζαν να υπογράφουν. Κανένας τους προς βορράν. Γιατί άραγε;

Στον αγώνα για την απελευθέρωση και τη δημιουργία εθνικού ελληνικού κράτους, η στρατιωτική και πολιτική παρουσία των Σουλιωτών υπήρξε κεφαλαιώδης και αδιαμφισβήτητη. «*Η Σιδηρά Συμπολιτεία του Σουλίου κάρφωσε βαθειά μες τη νωπή συνείδηση του έθνους το τρομερό μπαϊράκι της.*»⁽³⁾ σημειώνει εύστοχα και επιγραμματικά ένα πολύ ανήσυχο και οξύ πνεύμα των νεοελληνικών γραμμάτων, ο Ρένος Αποστολίδης.

Για να μιλήσουμε με σύγχρονους όρους, η συμμετοχή των Σουλιωτών στην ελληνική επανάσταση ήταν ένα ώριμο και αποφασισμένο «όχι» στην προοπτική της υπόστασής τους ως μιας μικρής χριστιανικής μειονότητας, έστω και αυτόνομης, μέσα σε ένα μεγάλο ισλαμικό κράτος, όσο ανεκτικό και αν ήταν, που δεν ήταν, η Οθωμανική αυτοκρατορία. Οι Σουλιώτες είχαν απόλυτη συναίσθηση αυτής της διαφορετικότητάς τους από τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς γύρω τους. Γράφουν σε γράμμα που απευθύνουν στον Αλέξιο Ορλώφ στις 4 Απριλίου του 1771, οι αρχηγοί των Σουλιωτών:

«Ηξευρε, αφέντα ότι ευρισκόμεθα εις το μέσον αγαρηνών, έτοιμοι εκείνοι, όταν

εμείς ζετοπώσωμεν να ορμήσουν απάνω μας.» (4)

(3) Ρένος Αποστολίδης, Πέτρα και Ελευθερία, Μνήμη Σουλίου, Τόμος 1ος, Αθήνα 2007.

(4) Ε.Γ. Πρωτοψάλτης, Σουλιώτικα Σημειώματα-Σούλι-Σουλιώται, Μνήμη Σουλίου, Αθήνα 2007.

Κυρίες και Κύριοι,

συνηθίζεται σε τέτοιες επετειακές ομιλίες, οι ομιλητές να θέλουν να μοιράζονται με το ακροατήριό τους κάποιες σκέψεις και μηνύματα που γεννά το συναίσθημα της ημέρας. Δεν θα αποστώ από την συνήθεια.

Σεβασμιώτατε,

η σημερινή μέρα είναι και μέρα μνημοσύνης. Επιτρέψτε μου λοιπόν, όπως το συνηθίζουμε σε μέρες σαν κι αυτή, να αναγνώσω ένα σημείωμα με λίγα ονόματα, για ένα τρισάγιο και μια προσευχή:

Τάσω και Κίτζα, κόρες της Δέσπως Σέχου και του Γιωργάκη Μπότση.

Σόφω και Πανάγιω, νύφες της Δέσπως.

Νάστος, Μάρω και Δέσπω, παιδιά της Τάσως, εγγόνια της Δέσπως.

Νικόλας, γιος της Κίτζας, εγγονός της Δέσπως.

Κίτζος, γιος της Σόφως, εγγονός της Δέσπως.

Κατέρω, κόρη της Πανάγιως, εγγονή της Δέσπως (5).

Ναι, σωστά το μαντεύσατε. Είναι η οικογένεια της Δέσπως, τα γυναικόπαιδα που πήρε μαζί της, τον Δεκέμβριο του 1803, στο ολοκαύτωμα του πύργου του Δημουλά, στη Ρηνιάσα. Κάποιοι είπαν, και λένε, ότι αυτά είναι κατασκευασμένοι εθνικοί μύθοι, και κάποιοι άλλοι, με πιο βέβηλη διάθεση, μίλησαν για εθνικιστικά στερεότυπα και άλλα ηχηρά παρόμοια. Όμως, σε πείσμα όλων αυτών, ο ιστοριογράφος⁵, σχεδόν σύγχρονος των γεγονότων, σαρκώνει αυτούς τους «μύθους» με ονόματα. Και είναι, νομίζω, ελάχιστο χρέος και ένα ταπεινό μνημόσυνο η εκφώνηση των ονομάτων αυτών από το βήμα της πατρίδας τους, που έχω την τιμή να βρίσκομαι σήμερα, και πάνω από τις αναρίθμητες «εστρωμένες κλίνες των αφανών» ηρώων του Σουλίου (6).

(5) Π.Α.Σ. (Π. Α. Σαλαπάντας), "ΤΟ ΣΟΥΛΙ ήτοι τα ηρωικά θαύματα των Σουλιωτών και Σουλιωτίδων", Αθήνα 1860, τύποις Γ. Καρυοφύλλη.

(6) Περραιβός Χρ., Ιστορία Σουλίου και Πάργας, τ. Α' - Β', β' έκδοση, Βενετία, 1815

Εξοχότατε κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

για τους Σουλιώτες, η ανάγκη της επιβίωσης και ο έρωτας της ελευθερίας έκαναν τον πόλεμο αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής τους. Σύντροφοί τους, από την παιδική τους ηλικία, τα όπλα, «τα οποία περιπατούντες, καθήμενοι, τρώγοντες και κοιμώμενοι δεν αμελούσι», όπως γράφει ο Περραιβός⁶. Αυτή η

μακρόχρονη πολεμική εμπειρία, σε συνδυασμό με τα ψυχικά και φυσικά τους χαρίσματα, τους έκαναν μοναδικούς και αξεπέραστους πολεμιστές. Κατά τη διάρκεια της 17χρονης προσφυγιάς τους στην Κέρκυρα, κοντά στο γαλλικό στρατό, εμπλούτισαν την απaráμιλλη δική τους βιωματική στρατιωτική εμπειρία με σύγχρονες τεχνικές πολέμου. Έτσι, στα πρώτα βήματα της Επανάστασης, οι Σουλιώτες αποτέλεσαν την μοναδική συγκροτημένη και αξιόμαχη στρατιωτική δύναμη της ελληνικής πλευράς, σ' ολόκληρη τη Ρούμελη και όχι μόνο.

Αλλά και στα επόμενα κρίσιμα χρόνια, οι Σουλιώτες υπήρξαν μια ακένωτη δεξαμενή εμπειροπόλεμων ηγετικών στελεχών και μπαρουτοκαπνισμένων απλών μαχητών, που εκπαίδευσαν δίπλα τους πολλούς άπειρους εθελοντές του αγώνα. Δεν θα ήταν, λοιπόν, υπερβολή να υποστηρίξει κανείς ότι το Σούλι υπήρξε μια μεγάλη Σχολή Ευελπίδων και μια Σχολή Πολέμου για τον αγώνα της ανεξαρτησίας των Ελλήνων. Με τις σκέψεις αυτές, η παρουσία σας σήμερα εδώ, για μας, τους Δημότες του Δήμου Σουλίου, αλλά και για όλους τους Ηπειρώτες, είναι ξεχωριστή χαρά και τιμή, γιατί είναι απόδειξη ότι η ελληνική δημοκρατία αναγνωρίζει και τιμά με τον πιο επίσημο τρόπο την συμβολή των Σουλιωτών στην ελληνική επανάσταση και τη υπόθεση της εθνικής παλιγγενεσίας.

Κλείνοντας την ομιλία μου, αισθάνομαι την ανάγκη και χωρίς καμιά διάθεση υποτίμησης της προσφοράς κανενός επώνυμου ή ανώνυμου Σουλιώτη στην ιστορία του τόπου, να αναφερθώ ιδιαίτερα σε έναν από αυτούς. Τον πιο πολύκλαυστο και πιο αγαπημένο. Στον Μάρκο Μπότσαρη. Δεν ήταν μόνο οι σπάνιες ηγετικές και στρατιωτικές ικανότητές του, που του χάρισαν περίοπτη θέση στην ιστορική μνήμη των Νεοελλήνων. Ήταν το απaráμιλλο ήθος που ακτινοβόλούσε, και το κύρος που διέχεε γύρω του, παρά το νεαρό της ηλικίας του.

«...αν αδελφοί, αυτό το δίπλωμα είναι αιτία να σκοτωθούμε μεταξύ μας, τότε το σκίζω και όποιος είναι άξιος, να έρθει αύριο μαζί μου, να λάβει δίπλωμα από τον Σκόδρα-Πασά που έρχεται να μας ματασκληρώσει...»

Με τέτοια λόγια καταλάγιασε το φθόνο των οπλαρχηγών συμπολεμιστών του, την προηγούμενη του θανάτου του, κατακτώντας την θέση του ηγέτη στην καρδιά και το μυαλό τους, χωρίς να έχει την ανάγκη ενός πληθωριστικού διπλώματος αρχιστρατηγίας, από αυτά που μοίραζε τότε αφειδώς η κυβέρνηση. Έτσι, αυθεντικά και απόλυτα, μετουσίωσε ο Μάρκος τον λακωνικό του λόγο σε πράξεις υψηλού ρίσκου. Μας κληροδότησε, με τον τρόπο αυτό, μια σπουδαία παρακαταθήκη, πολλά σημαίνουσα, ιδιαίτερα για τον δημόσιο βίο.

Ότι, δηλαδή, ο αληθινός σεβασμός και η ειλικρινής αναγνώριση δεν ήταν ποτέ, αυτονόητα παρακολουθήματα ενός δημοσίου αξιώματος. Πολύ

***περισσότερο, δεν απαιτούνται, ούτε επαιτούνται, ούτε εκβιάζονται.
Κατακτώνται!***

Ας γίνει αυτή η παρακαταθήκη δομικό στοιχείο πολιτικής αγωγής, για όλους μας, «μικρούς και μεγάλους», όπως θα έλεγαν και οι Σουλιώτες.

***Γιορτές Σουλίου (Εκδηλώσεις Τιμής και Μνήμης) 28-05-2017
Κεντρικός Ομιλητής ο κ. Παναγιώτης Τσαμάτος,
Καθηγητής Μαθηματικής Ανάλυσης***

***Επιτρέπεται η μερική ή η ολική αναδημοσίευση της εργασίας μόνον
μετά από αναφορά της ιστοσελίδας και του συγγραφέα.***

Αναδημοσίευση απο Θωμάς Στ. Γκίνης Μάιος 2017